

Авдєєва Галина

к.ю.н., старший дослідник,

*провідний науковий співробітник НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України, м. Харків, Україна*

Використання спеціальних знань у розслідуванні злочинів в умовах воєнного стану та мирної розбудови

З 24 лютого 2022 р. по 15 квітня 2023 р. українські правоохоронці зареєстрували близько 81 тисячі злочинів агресії і воєнних злочинів РФ, близько 700 військових і представників військово-політичного керівництва РФ отримали статус підозрюваних. [1].

Правоохоронні органи України у співпраці з міжнародними командами юристів (зокрема, з організацією «Global Rights Compliance» зі штаб-квартирою в Гаазі) ретельно збирають доказову інформацію щодо воєнних злочинів, скоєних російськими військовими в Україні. Для перетворення цієї інформації в процесуальні джерела доказів з метою її використання у національних судах та в міжнародних судових інстанціях (зокрема, в Європейському суді з прав людини та в МКС) часто доводиться залучати судових експертів. Висновки експертів дозволяють з'ясувати причинні зв'язки окремих фактів, слідів і їх ознак.

При розслідуванні катувань судово-медичний експерт проводить огляд потерпілих і формують попередній висновок про причину тілесних ушкоджень. При розслідуванні зґвалтувань проводяться судово-медичні та генетичні експертизи, а також трасологічні (слідів рук, ніг та взуття, інших частин тіла).

Для перевірки факту застосування військовими РФ хімічної зброї призначається експертиза сильноїдійних і отруйних речовин з метою виявлення на різних предметах слідів таких речовин та встановлення їх виду.

Експертні дослідження цифрових фотознімків, аудіо- та відеозаписів дозволяють встановити їх справжність та відсутність в них слідів монтажу.

Через агресію РФ в Україні збільшилася потреба у проведенні значної кількості судових експертиз при розслідуванні воєнних злочинів, а система судово-експертного забезпечення зіткнулася з новими викликами. В умовах воєнного стану значна кількість співробітників державних експертних установ не в змозі виконувати свої професійні обов'язки через виїзд за межі свого населеного пункту, а деякі приватні судові експерти перейшли до армії або територіальної оборони, інші займаються волонтерською діяльністю.

Сторони кримінального провадження і потерпілий не мають права залучати експерта, який не працює в державній судово-експертній установі, через заборону на проведення криміналістичних, судово-медичних та судово-психіатричних судових експертиз (ст. 7 Закону України «Про судову експертизу») незалежними (приватними) судовими експертами. Більше того, іноді суди не визнають висновки судово-медичних експертів джерелами доказів через те, що всі Бюро судово-медичних експертиз в Україні є недержавними (вони належать до об'єктів комунальної власності).

На сьогодні чинне законодавство України не дозволяє іноземним експертам самостійно здійснювати експертну діяльність або разом з приватними судовими експертами, а дозволяє виконувати судово-експертну діяльність лише в складі комісій із

державними судовими експертами, незважаючи на наявність підтвердження національними сертифікатами їх компетенції.

Через необхідність розслідування великої кількості масштабних воєнних злочинів при одночасному дефіциті експертних кадрів і забороні на проведення значної кількості судових експертиз особами, які не працюють в державних експертних установах, Міністерство Юстиції України здійснює пошуки механізмів залучення іноземних експертів для проведення судових експертиз. При цьому в Україні існує велика кількість кваліфікованих фахівців, які мають потенційну можливість проводити судові експертизи, але не мають права здійснювати таку діяльність через необґрунтовані законодавчі заборони.

Таке регулювання судово-експертної діяльності не відповідає критеріям, викладеним в «Настановах щодо ролі призначених судом експертів у судових розглядах держав-членів Ради Європи» [2] у кримінальних, цивільних та адміністративних провадженнях.

Згідно з п.п. 53,54 Настанов РЄ професійним громадським організаціям судових експертів та іншим організаціям надана можливість складати власні списки (каталоги) потенційних судових експертів і пропонувати певних спеціалістів для проведення судових експертиз. Список судових експертів має лише рекомендаційний характер під час вибору експерта, а суд має право призначати експерта, який до нього не включений (п. 33 Настанов РЄ). При цьому залучатися до проведення експертиз можуть не лише професійні експерти, а навіть ті, які раніше не мали досвіду проведення судових експертиз (п.п. 40-41 Настанов РЄ).

В умовах воєнного стану та мирної розбудови слід полегшити процес залучення експерта у кримінальному провадженні з метою підвищення ефективності збирання доказів і їх використання у судах, а саме:

скасувати монополію державних експертних установ і окремих експертів на проведення криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз (окрім дослідження об'єктів, обіг яких обмежено державою) та одночасно посилити індивідуальну відповідальність експерта за неналежне виконання своїх професійних обов'язків;

надати дозвіл професійним організаціям судових експертів складати власні списки експертів і пропонувати їх правоохоронним органам, правозахисним організаціям, суду, адвокатам та потерпілим;

дозволити залучення як самостійних експертів громадян інших держав.

Список використаних джерел

1. Офіс Генерального прокурора : офіційний сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 14.04.2023)
2. Guidelines on the role of court-appointed experts in judicial proceedings of Council of Europe's Member States Document adopted by CEPEJ at its 24th Plenary meeting (Strasbourg, 11 – 12 December 2014). European commission for the efficiency of justice (CEPEJ). URL: <https://www.vksu.gov.ua/userfiles/doc/cepej/24-kerivni%20princupu%20roli%20priznachenih.pdf> (дата звернення: 15.04.2023)